

MÁRTON BÉLA

Kihalt kopactanyai szállások és porták

Kulcsszavak: Szováta; Kopactanya; állattartás - mezőgazdaság

1963 őszétől pedagógusként kerültem kapcsolatba a kopaci családokkal. Az Alsó-Szakadati általános iskola tanáraként részt vettem a kopaci V-VIII. osztályos korú tanulók beiskolázásában. Attól kezdve 34 éven át minden évben meglátogattam a tanyai családokat. Az iskolai ügyeken kívül beszéltünk gazdasági, életmódbeli, munkahelyi kérdésekről is. Akkor még nem volt villanyhálózata Kopactanyának, viszont működött az I-IV osztályos iskolája. Ennek az épületnek a nagyobbik termében önszervezéssel a táncmulatságokat is meg lehetett tartani.

A Kopac-hegy 553-651 m oldalán a 19. század második felétől fokozatosan bokortanya formájú település alakult ki. Kopactanyának nincsenek utcái, a házak közötti távolságok változóak, néhol 15m, máshol 200-500m. Helyes döntés volt az alsó tagozat itteni megalakítása, így a kicsi gyerekek egyedül is eljutottak az iskolába, nem lett belőlük iskolakerülő.

A tanya a Szováta patak jobb partján fekszik, átlagosan 600 méteres magasságban. A lakói az 1870-es évektől állattartással, földműveléssel, erdőkitermeléssel és napszámos munkával keresték a kenyerüket. Gub Jenő tanártársam nyilvántartása szerint 1992-ben 178 lakosa volt, ebből 141 magyar, 38 román, a hegy aljában élt és él 6 roma család is.¹

Egyik helyszíni beszélgetésünkkor, 1991-ben Nagy Páskuj Sándor ügyes kopaci gazda arról tájékoztatott, hogy az 1962-es kollektivizálás előtt, itt fenn jóval több magángazdaság működött, a gazdák szántottak- vetettek, lovat, tehenet, juhot és kecskét tartottak. Az akkori szállásoknak, portáknak egy része azóta kihalt. Jó lenne írásban rögzíteni ezek társadalmi- gazdasági emlékeit. Ennek indoklását én is láttam, éreztem, ezért igyekszem minél több adatot gyűjteni a kihalt portákról.

Gazdasági sajátosságok, eredmények:

Adatgyűjtéseim során olyan idős, tapasztalt gazdákkal sikerült beszélgetnem, akik szemtanúi vagy részesei voltak a II. világháború előtti és utáni tanyai gazdálkodásnak.² Az ő tájékoztatásaikból megtudhatjuk, hogy a Kopac-hegy oldalában a talaj agyagos, kötött, egyes helyeken savanyú. Mezőgazdasági minőségi szempontból V. osztályú a talaj. Jó néhány helyen sziklás kövecses a föld, amely legelőnek is gyenge minőségű. (pl. az 1970-es években telepített gyümölcsös területe.³ A 19. század végén a gazdák megfigyelték, hogy a frissen felszaggatott gyp helyén az

elvetett burgonya jó termést hoz⁴. Ha az ilyen friss szántóföldet ős elején juhokkal kosarazzák, majd megszántják és októberben búzával bevetik, akkor a következő évben egészen bő búzatermést hoz- akárcsak a bánági földek.⁵ A 94 éves gazda arra is felhívta a figyelmünket, hogy ha a juhnyáj csak 70-80 egyedből áll akkor a pásztor 5-6 éjszakán ugyanazon helyen hagyta a kosarat és a juhokat, ha viszont 200-300 juhból állt a nyáj, akkor két éjszakán eléggé megtrágyázták a szántóföldet. A juhoktól származik a legjobb minőségű szerves trágya. Mindegyik adatközlőm vallotta, hogy a kopaci földeken megtermett a búza, kukorica, rozs, árpa, zab, krumpli, takarmánytök, takarmányrépa, gyalogpaszuly, karós paszuly. A ház melletti kertben, ágyásokban, saját szükségletre murkot, zellert, petrezselymet, karalábét, hagymát, tárkonyt is termeltek. A hegyoldal egyes részei és a völgykatlanok alkalmasak voltak gyümölcsfák ültetésére és gyümölcsstermesztésre. Ezt bizonyítja Vass Berta tapasztalata⁶ valamint Nagy Páskuj Sándor sikeres kopaci gazda most is látható 3 hektáros gyümölcsöse⁷. Ebben a két kertben az alábbi gyümölcsök teremtek: cseresznyeszilva, ringló, besztercei szilva, vajjas pójnyik és téli alma, nyári körte, téli körte, dió. A Vass tanyán gondoztak egy tábla szőlőt is.⁸ A kopaci szállások egy részének a tulajdonosai szovátai gazdák voltak, ők csak a sürgős és nagyobb nyári, őszeleji munkák idején aludtak kint. Az élelmiszerek nagy részét itthonról vitték ki, pl. puliszkalisztet, szalonnát, túrót, húst, füstölt húst, hordós káposztát és saját sütésű kenyeret.⁹

Arcz József és Vass Sándor kopaci napszámosokat is foglalkoztatott.¹⁰ A búzát kézzel vetették. A kukoricát tavaszon, a kökényvirágzásakor szintén kézzel vetették, az eke nyomán. A törökbúzát kétszer megkapálták és ennek nyomán szép csövek fejlődtek. A vadak ellen a kukoricaföldet bekertelték. Ez elég volt a termés megvédéséhez. Az ivóvíz ellátása embernek és állatnak főként csörgőkből, erekből történt. Ha a forrás távol volt az istállótól, akkor a gazda kutat ásott. A Havasi út mellett Madaras Sándornál 14 m mélyen, Szabó Lászlónál 10m mélyen Oltyán Attilánál 15 m mélyen fakadt fel a víz.¹¹

Mint igavonó állat 1900-1962 között fontos volt a bivaly Szovátán is, Szakadátban is, Kopactanyán is. Lassú volt, de nagyobb terhet bírt a lónál, tehénnél. Kitűnően bevált szántásra, téli trágyahordásra, takarmány beszállításra, a tűzifa hazaszállítására. Török Jóskának és Vass Sándornak négy-négy bivalya volt.¹² A tanyai lakók azt is sokra becsülték, hogy a tűzifáért alig kellett valami kevés pénzt kiadni. Az erdőkről való beszállítást pedig saját fogatokkal elvégezték.

Az alábbiakban közlöm az összegyűjtött, gazdasági, néprajzi adatokat. Ezekből kirajzolódik a határozott önellátás, a pénz jóval kisebb szerepe, a hegyoldalak gondos megművelése. Tejre, húsrá, gabonára, zöldségre szinte semmit nem költöttek:

Szikszai István portája: A Vadász utca felső sarka közelében volt. Teheneket tartottak. A füvet, szénát a család gyalogosan hordta haza. A tejet a feleség szovátai

családokhoz hordta.

Horváth Jóska portája: Sziksza Pistu külső szomszédja volt a kopaci hegyoldalon. Nyolc gyermeke volt. A gazda egész életében az erdőre járt, méterfát készített. A családtagok itthon gazdálkodtak, 4-5 tehenet tartottak. A gyerekeit szigorú munkára kötelezte. A tehenek trágyáját a fiúk vízszintes nyelű ládával hordták ki a szántóföldekre.

Sziksza Pál házatája: A család sokáig a Szováta patak közelében Králl Ilyés szomszédjában lakott. Később háromszor is költöztek. *„Mindig majorok voltunk. 1960-ban és 1961-ben 500 juhra és 90 kecskére vigyáztunk. Mi, férfiak az Iszujka farmon juhok mellett teleltünk. A szováta gazdák juhaira vigyáztunk. Tízen voltunk testvérek”* - egyik fia mondta el.

Králl Ilyés portája: Két fia volt: István és Dénes, aki most is él Szakadátban a Festékes dűlő közelében. Králl Ilyés és István a Szováta patak közelében lakott, a Martban. Sok gyümölcsfajuk volt. A gyümölcsöt Szovátan értékesítették. Őt hold földje lehetett. Mindig legalább két tehenet tartott. Járt velük az erdőre fát húzatni. Téltre a teheneit megpatkolta, hogy az erdőn tudjon velük húzatni. Az István leányai: Ilona, Emma, Elvira. A házat Demeter János vette meg.

Csalóka Tódor házatája: A havasok felé vezető út mellett az ő háza volt a legfelső. Csonka karja volt, ezért őrséget vállalt az erdőn Muncsal felé. Hétvégén őrizte az Erdőkitermelő Vállalat istállóit, lovait, raktárát, szerszámait. Hét közben otthon gazdálkodott. A kertjében krumplit és három féle zöldséget termelt. A felesége, Zsuzsika Vármezőből származott. Egy gyermekük volt, Csalóka János. Csalóka apó nagy kutyákat tartott, szaporította őket, majd növendék korukban eladta őket juhászoknak, 1965-ben még itt laktak. A felesége és a fia elköltözött Szatmár vidékre. A telkén vásárhelyi család hétvégi házat épített.

Bíró Pista és testvére Bíró Eszter háztája: Az iskolától északkeletre a völgyben volt a kátránypapírral fedett kunyhó jellegű a házuk. Csak a legegyszerűbb erdei munkára voltak alkalmasak. Pista egész életében magányos ember maradt. A járása nagyon nehézkes, cammogó járás volt. A testvére nem tudott írni. Fő tevékenysége a rőzsehordás. Az évi tüzelőt a hátán hordta haza. Pajzsmirigy túltengésben szenvedett. A kertjükben kevés krumplit, hagymát, murkot, petrezselymet termeltek. Az élelmiszereket az erdei Tambánál, a mozgó üzletben vásárolták. Néha mindketten napszámos munkát is végeztek.

Kiss Mihály portája: Az iskolától északra állt a háza, Hegyi Ferencen belül. 4-5 hektár földje lehetett, 3-4 tehenet tartott. Búzát, zabot, kukoricát, krumplit termelt. A fia Kiss Menyhért volt, aki beköltözött Szakadátba. Ott Jánosmezőben az Őzike utcában házat épített. A felesége most is ott él. A fia Miska is beköltözött Szakadátba és a Festékes dűlő közelében házat épített. A lánya, Médi Szováta ment férjhez. Csaba nevű fia jelenleg is a Festékes közelében lakik. A család több nyáron vállalt szarvasmarha csordaőrzést fenn Ruta felett.

Hegyi Ferenc gazdasága: A kopaciak közül ő lakott legmagasabban, fenn a Tanító mezeje aljában, tengerszint felett 670-690 m magasságban. Sok földje és sok állata volt. Egy lovat, két tehenet 4-5 juhot tartott. Főként lóval szántott. A szántóföldjeit „megkosaraztatta”. Ennek nyomán bő gabonatermés lett. Öreg korára nagyon előre görnyedt, szinte vízszintesen állt a gerince.

Szőcs János portája: Egész életében egyedül élt. Az erdőn méterfát hasított. Itthon Tamási Márton szomszédja volt. A kertjében krumplit, hagymát, murkot termelt saját szükségére. A házából nem maradt semmi, ott teljes pusztaság van.

Bajkó Dénes háztája: Volt háza, melyet megvett Eke Dénes majd Vass Jenő.

Id. Sándor Mihály háza: Lovakat tartott, tűzifát szállított. 4-5 juhot s 2-3 kecskét tartott. Az erdőről lovas szekérral behozott tűzifát Szovátán adta el. Egy gyermekük volt. Fia részt vett a gazdasági munkálatokban. Még nem érte el a felnőtt kort, amikor magasfeszültségű áramütés érte.

Vass Sándor portája: A ma is élő Vass Jenő kopaci gazda édesapja volt. Főként a szénégetést gyakorolta Szováta külterületein, a patakok mentén. Volt háza, istállója. Lovat és tehenet tartott.

Vass tanya szejkében: egyik legterjedelmesebb birtok volt Kopactanyán. Kezdetben az Arcz József szováti gazda tulajdona volt. Szovátán a Vass dombon hat szobás lakást épített. Az L alakú épület homlokzati oldalán kocsmát nyitott. Benn a kert felé nyúló részben tánctermet alakított ki. Pékséget is működtetett. Hátrább két nagy istálló emelkedett. A teheneken kívül 4 bivalyt is tartott. A lánya, Arc Mária Veress Józsefhez ment férjhez. Mária 40 éves korában meghalt. Maradt egy leánya, Veress Erzsébet. Ő férjhez ment a sóváradi származású Vass Sándorhoz. Négy gyermekük született. Közülük egyik Vass Domokos volt. Az Arcz birtokot az én anyósom Vass Sándorné Veress Erzsébet örökölte. Oda fel Szejkébe én is minden héten jártam. Az érő gyümölcsöket én őriztem. Éjszakára mindig hazajöttem. A gyümölcsösben termett négyféle szilva, ötféle alma, nyári és téli körte, dió, s volt egy tábla szőlősünk is. Kapálás, aratás, betakarítás idején kopaci napszamosokat alkalmaztunk. Napszámra dolgozott Márton Béni családja. Sokszor dolgozott napszámra a Szilágyi Gyuri családja. Adtunk munkát és hozzá terményt vagy pénzt Páskuj Ferenc családjának, a Páskuj József családjának, a Nagy Páskuj Sándor családjának.

A II. világháború idején, a front közeledtekor oda menekültünk ki. A birtok közepén olyan épület volt, melynek felső szintjén aludhattak a távolabbról jövő napszamosok, az alsó szinten, télen a juhász lakott, aki 100 darab juhot gondozott. A szejkei birtok 1962-ig a kollektivizálásig megmaradt.¹³ (elmondta Vass Berta családtag)

A legrégebbi szállások csoportja:

Lázár Márton szállása: Nagy Páskuj Sándor portáján belül, lapos területen állt a háza. 1920 óta már nincs semmilyen épület ezen a telken.

Tamás Márton szállása: A ház 1920-1930 között még állt. Csak a nyári munkálatok idején aludtak itt. A ház körül volt a birtoka.

Bereczki tanya: Szikszai András mostani házán hátul állott a ház. Sok gyerekük volt. Egy még él: Bereczki Ferenc, Szovátán lakik 80 éven felüli. A gyermekek közül Bereczki Károly Szovátán évtizedeken át a Fogyasztási Szövetkezet elnöke volt.

Bárdos szállás: 1939-ig még megvolt a kopaci háza. Ott gazdálkodott éveken át. A fia még él a román papi lak közelében.

Bokor János szállása: A Bokor Jenő Domokos, vadász-technikus apjái volt. Szabó László, 94 éves gazda őrzött meg néhány emléket róla.

Szabó József szállása: Kertje a Nagy Páskuj Sándor telkén belül feküdt. A család ezen a telken több mint száz évig lakott. A kertbe ő ültetett gyümölcsfákat. 1930 táján halt meg. Utána a fia lakott és gazdálkodott ott. Néhány szilvafa még 1990-ben is termett.

László György háztája: Kopacban birtokuk volt. Az év nagy részében a Parajdi úton lakott a család. A mezőgazdasági munkálatokra építette a házat és az istállót.

Sánta Pista szállása: Páskuj Árpádon kívül állt a háza. A ház mögött állt az istálló. 1932-ben még mind a két épület megvolt. Különben szovátai gazda volt. A kopaci birtok és annak termése a belső gazdaságot erősítette.

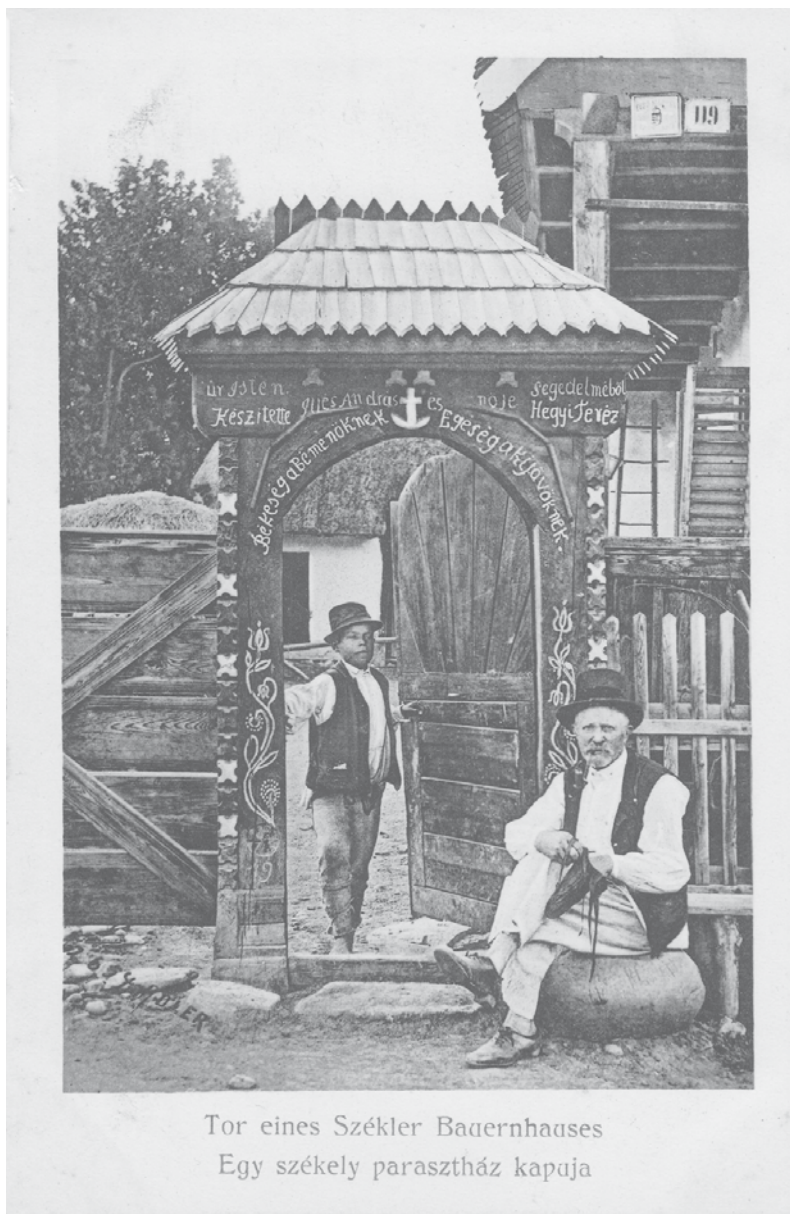
Megjegyzés: E csoport adatait Nagy Páskuj Sándor mondta el 1991 októberében.

Jegyzetek:

1. Gub Jenő: Szováta- turistakalauz. 2005. 20.
2. Szabó László, szül. 1918.VIII.31., Str. Muntelui 4, Vass Berta, szül. 1931.IV.26., Szováta, Főút. 20., Szikszai Mihály, szül. 1949.VIII.24., Str. Muntelui nr. 2.
3. Kovács Mózes, agrármérnök, főmérnök, szül. 1929. szóbeli közlése
4. Szabó László (sz. 1918.) Havasi út 4. szám alatti gazda szóbeli közlése.
5. Szabó László (sz. 1918.) szóbeli közlése.
6. Vass Berta 1950 táján éveken át gondozta a Vass-tanya terjedelmes gyümölcsösét.
7. Nagy Páskuj Sándor (1921-1991) Kopac 34. sz.
8. Vass Berta (1931) Főút nr. 20. szóbeli közlése
9. Vass Berta (1931) Főút nr. 20. szóbeli közlése
10. Vass Berta (1931) Főút nr. 20. szóbeli közlése
11. Szabó László (1918.VIII.31.) gazda szóbeli közlése
12. Szabó László (1918.VIII.31.) gazda szóbeli közlése
13. Vass Berta, Szováta, Főút, 20. sz.

Adatközlők:

1. Nagy P. Sándor (1921-1991) Kopac u. 34. sz.
2. Szabó László (1918.aug.31.) Str. Muntelui 4. sz.
3. Szikszai Mihály (1949.aug.24.) Szováta-Szakadát, Str. Muntelui 2. sz.
4. Vass Berta, Szováta, Főút, 20. sz.
5. Kovács Mózes, agrármérnök, főmérnök, szül. 1929. Szováta, Sómező u. 64. sz.

Tor eines Székler Bauernhauses
Egy székely parasztház kapuja